

ÚVOD

Podstatné jméno „eutanzie“ pochází z řeckého substantiva εὐθανασία (*euthanasia*); εὖ značí dobře, šťastně či dobrý, příznivý, θάνατος (*thánatos*) potom smrt. Etymologicky tedy slovo „eutanzie“ znamená „dobrá smrt“. V dějinách se s tímto slovem (ovšem v podobě příslovce) poprvé setkáváme u příslušníka tzv. staré školy komedie Kratína, v jehož díle se dle gramatika Julia Polluxe objevuje výraz „εὐθανάτως“ (dobrou smrtí). Substantivum εὐθανασία se objevuje až u dalšího starořeckého básníka, jehož dílo se řadí do tzv. nové komedie, Poseidippa.¹ Na rozdíl od pozdější doby (cca od 1. stol. po Kr. víceméně dodnes) však měl výraz eutanzie celou řadu významů. Eutanazii se mohla rozumět:²

1. *Snadná smrt bez předchozího onemocnění.*
2. *Rychlá a bezbolestná smrt, což zahrnovalo i smrt z rukou nepřítelé.*

---

¹ Srov. Benzenhöfer, U., *Der gute Tod? Geschichte der Euthanasie und Sterbehilfe*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2009, s. 13; Caamaño, J. M., *La eutanasia. Problemas éticos al final de la vida humana*, San Pablo, Madrid 2013, s. 47–50.

² Benzenhöfer, U., *Der gute Tod? Geschichte der Euthanasie und Sterbehilfe*, s. 18–19.

3. *Předčasná smrt (smrt v mládí).*
4. *Dobrá smrt, jež je ztotožněna se ctnostnou smrtí moudrého muže.*
5. *Čestná smrt v boji či při ozbrojeném povstání.*

V dnešní době se eutanazií nejčastěji myslí usmrcení pacienta lékařem na základě autonomní a opakované žádosti tohoto pacienta, jejímž cílem je zbavit pacienta utrpení. Třebaže si lze představit, že eutanazie zahrnuje i jiné situace, například usmrcení příbuzného ze soucitu, v této knize se zaměřím pouze na usmrcení pacientů z rukou lékařů.

Eutanazie je nepochybně kontroverzním a jedním z nejdůležitějších témat současné bioetiky. V některých zemích světa je již nějaká forma asistované smrti legální (sebeusmrcení za asistence lékaře či eutanazie), v jiných se podávají návrhy na její legalizaci (příkladem zatím neúspěšných pokusů je Česká republika). Lze očekávat, že i vzhledem k trvalé podpoře asistované smrti veřejností se legislativa v dalších zemích světa bude přizpůsobovat současným trendům a počet zemí s možností ukončit vlastní život za asistence lékaře poroste. V žádném případě to ale neznamená, že utichnou vášnivé diskuse mezi zastánci a odpůrci asistované smrti. Spíše očekávám vývoj podobný tomu, k němuž došlo v případě interrupcí. Třebaže dodnes vycházejí studie, které hájí jejich morální nepřipustnost, veřejná diskuse v podstatě až na nějaké výjimky utichla a dříve morálně kontroverzní jednání se dnes více a více chápe jako běžná a neproblematická součást lékařské praxe. Jinými slovy, očekávám, že problém eutanazie v České republice a jinde ve světě rozhodnou zákonodárci a lékařská praxe se tomu postupně přizpůsobí.

Osobně nepatřím mezi radikální odpůrce eutanazie, i když jsem jím dříve býval. Osobní zkušenost s pacienty, kteří toužili po milosrdné smrti z rukou lékaře, mě však přinutila zamyslet se nad eutanazií hlouběji a přehodnotit některá má východiska. Tato kniha však není obhajobou eutanazie, jak by se dalo z mých předešlých slov čekat. Důvod je docela prostý. Před několika lety jsme se s kolegy Josefem Kuřetem, Tomášem Hříbkem a Adamem Doležalem domlouvali, že společně napíšeme monografii o eutanazii, jež pokryje všechny aspekty etické diskuse. Já jsem z naší diskuse vyšel jako ten, kdo měl mít

na starosti argumenty proti asistované smrti. Postupem času jsme ale zjistili, že toho máme na srdci příliš a jedna kniha všechny naše úvahy nepojme. Rozhodli jsme se proto, že se budeme našeho projektu držet, každý však napíše a vydá samostatnou knihu. A tak se také stalo, kolegové Doležal, Kuře a Hříbek své knihy již publikovali. Jelikož se snažíme držet původního plánu, zůstal mi úkol napsat knihu o tom, proč by eutanazie měla být morálně nepřijatelná.

Mé myšlení se ale časem vyvíjelo a já byl stále více a více nespokojený s tím, jak odpůrci eutanazie argumentují. Zdálo se mi, že jejich myšlenkám chybí jednota, nějaká spojující linie; některé z jejich argumentů se mi navíc jevily jako zcela evidentně chybné. Navíc nejsem přesvědčený, že je asistovaná smrt vždy a za všech okolností nepřijatelná, a cítil jsem, že by se mi velmi těžko psalo o něčem, s čím nejsem vnitřně ztotožněný. Rozhodl jsem se tedy, že své cíle poněkud pozměním. Namísto abych se snažil předložit argumenty proti eutanazii, pokouším se ukázat, jaký vztah má diskuse o asistované smrti k teoriím dobrého života. Především jsem ale chtěl vyjít vstříc těm, kteří eutanazii odmítají, jsou však obviňováni z toho, že jejich praxe (jsou-li lékaři) – nebo obecně lékařská praxe – je nekonzistentní a ve skutečnosti se řídí principy, jež eutanazii umožňují.

Argumenty v neprospekch morální přijatelnosti eutanazie se pro mě staly méně důležitými. Snažil jsem se sice ukázat, za jakých podmínek můžeme tvrdit, že usmrcení pacienta lékařem není morálně přijatelné, více mi však záleželo na tom, abych prokázal konzistenci současné lékařské praxe. Jsou-li mé úvahy korektní, potom lékaři mohou bez obav pokračovat v zavedené praxi ukončování léčby či kontinuální sedace, aniž by se museli obávat toho, že stejné principy, které ji morálně ospravedlňují, platí také pro přijatelnost eutanazie.

Knihu jsem začal psát před více než třemi roky, ale napsal jsem jen asi třetinu, která několik let ležela na mém harddisku. Musel jsem se věnovat jiným projektům a k práci na této knize jsem se mohl vrátit až v červenci loňského roku. Dokončil jsem ji během léta. V důsledku tohoto neplánovaného zdržení některé části této knihy již vyšly jako samostatné články či kapitoly. Jedná se o první kapitolu, která vyšla v roce 2019 jako součást kolektivní monografie ČLK *Eutanazie: pro a proti*. Část kapitoly o hédonismu (konkrétně Hédonismus a špat-

nost smrti) vyšla v roce 2020 v kolekci textů editované Michalem Šejvlem s názvem *Vítězové a poražení: právní a etické problémy současné koronakrize*. Kapitola Biologické paradigma smrti a mozkové kritérium smrti vyšla v monografii ČLK *Etické problémy medicíny na prahu 21. století* (spoluautoři Adam Doležal a Kateřina Rusinová). Pro tuto knihu jsem však kapitolu výrazně rozšířil. Kapitoly Působení a připuštění újmy: deskriptivní teze a Působení a připuštění újmy: morální distinkce vyšly v *Časopise medicínského práva a bioetiky* a zdálo se mi, že není třeba je výrazně měnit či rozšiřovat. V kapitole Argument kluzkým svahem jsem využil části svých recenzí brožury M. Váchy o eutanazii, které vyšly v *Časopise zdravotnického práva a bioetiky* (dlouhá verze) a *Časopise lékařů českých* (krátká verze).

Jsem si jistý, že jsem nenapsal dokonalou knihu. Snažil jsem se držet současného stavu diskuse, často, jak čtenář jistě postřehne, jsem se však vydával vlastní cestou, a tím také všanc nebezpečí omylu. Přesto doufám, že kniha bude užitečná a že vzbudí nějakou diskusi. Pokud jednoho dne poslouží k tomu, že někdo díky ní napíše lepší knihu, než jakou je ta má, budou mé ambice naplněné.

Původně jsem zamýšlel napsat knihu mnohem kratší a přístupnější všem, kteří nejsou zběhlí v současné filosofii. Postupem času jsem však zjistil, že se mi to nezdaří. Následující řádky alespoň stručně shrnují jednotlivé kapitoly a poskytují čtenáři návod, jak je možné knihu číst. Nejlepší by samozřejmě bylo, kdyby si každý přečetl knihu celou. Uvědomuji si však, že se může dostat do rukou čtenářům, kteří se nechtějí pouštět do všech zákoutí někdy příliš komplikovaných diskusí o teoriích dobrého života, současných normativních teoriích či teoriích jednání. Zvláště lékaři mohou mít zájem o problematiku etické přípustnosti či nepřípustnosti eutanazie, nebudou však příliš ochotni prokousat se celým textem.

Zájemcům o téma eutanazie, kteří nechtějí pročitat všechny kapitoly knihy, doporučuji prostudovat si první, sedmou, jedenáctou, dvanáctou a třináctou kapitolu. Obsahují základní argumenty proti eutanazii zakotvené v určité teorii dobrého života, podle níž je život základní a nesouměřitelnou hodnotou. Zahrnují také kritiku vybraných argumentů ve prospěch eutanazie a snaží se ukázat, že palia-

tivní sedace je eticky korektní praxí na konci života, jež by mohla nahradit eutanazii ve všech jejích podobách.

V první kapitole se zabývám vlastní definicí eutanazie. Mohlo by se zdát, že definovat toto opatření na konci života je snadné; opak je však pravdou. Hlavní kontroverze se týká zavedené distinkce mezi aktivní a pasivní eutanazií. Třebaže se jedná o rozlišení, jež je běžnou součástí moderní diskuse o eutanazii a nalezneme ho v dílech celé řady významných etiků, někteří autoři jeho význam zpochybňují. Rozumím důvodům, jež je k tomu vedou. V první řadě se obávají, že kategorie pasivní eutanazie a její používání může narušit ostrou dělící linii mezi touto formou eutanazie a dalšími opatřeními na konci života, např. nezahajováním či ukončováním život udržující léčby. Někteří autoři dokonce z praxe pasivní eutanazie, již s nezahajováním a ukončováním život udržující léčby ztotožňují, vycházejí ve svých argumentech ve prospěch její aktivní varianty. Třebaže tedy, jak jsem napsal, chápu důvody a obavy, které si někteří autoři spojují s používáním termínu „pasivní eutanazie“, nedomnívám se, že jsou tyto terminologické „škrty“ odůvodněné. Značná část první kapitoly jde v jistém smyslu proti současnému proudu v moderní bioetice: snažím se totiž ukázat, že kategorie pasivní eutanazie je dobře definičně vymežitelná, nicméně nelze ji automaticky ztotožňovat s nezahajováním či ukončováním život udržující léčby.

Druhá kapitola je teoretické povahy a zabývá se teoriemi welfare či dobrého života v abstraktní, obsahově nevymezené perspektivě. Uvědomuji si, že se zřejmě jedná o nejnáročnější kapitolu celé knihy, u níž mohou vznikat pochyby, zda je vůbec v etickém pojednání o eutanazii nutná. Jak jsem však již napsal, domnívám se, že teorie dobrého života představují jednotící linii, jež umožňuje uchopit problém etické přípustnosti eutanazie v celistvé perspektivě. Když jsem se začal problémem eutanazie zabývat v optice teorií welfare, měl jsem za to, že pouze shrnu základní požadavky na tyto teorie a vyložím nejdůležitější pojmy. Narazil jsem však na důležitou studii Stephena M. Campbella *The Concept of Well-Being*, v roce 2017 rovněž vyšla neméně důležitá publikace *A Philosophy for the Science of Well-Being*, jejíž autorkou je Anna Alexandrova. Oba autoři poměr-

ně radikálním způsobem nabourávají v literatuře zavedené chápání teorií dobrého života a zpochybňují sémantickou jednoznačnost některých základních pojmů, jako je např. sám pojem dobrého života. Mohl jsem samozřejmě tyto dvě studie přejít mlčením, nepřipadalo mi to však poctivé jak vůči mému projektu, jenž se o pojem welfare opírá, tak i vůči čtenářům. Druhá kapitola proto obsahuje způsob, jakým jsem se s námitkami obsaženými v těchto dvou studiích vypořádal. Nejsem si úplně jistý, zda jsem byl úspěšný, nemohl jsem se opřít o existující literaturu, jež by se s oběma texty vyrovnávala, a musel jsem se proto snažit předložit řešení vlastní.

Třetí kapitola se věnuje klasickému dělení teorií welfare. Na první pohled se může zdát, že se opět jedná o text, který není v pojednání o etice eutanazie nezbytně nutný. Nicméně význam této kapitoly vyjde na světlo v sedmé kapitole, v níž ukazují, že již samo dělení teorií dobrého života má teoretické důsledky. Tradiční rozdělení těchto teorií na subjektivní a objektivní totiž poskytuje vodítka ke kritice jednotlivých teorií. Subjektivní teorie tak tradičně bývají kritizovány za svůj přílišný subjektivismus, zatímco teorie objektivní zase za to, že neberou v úvahu postoje subjektů welfare k jejich vlastním prudenciálním hodnotám a welfare, a odcizují nás tak našemu vlastnímu dobrému životu a hodnotám, jež ho konstituují. V sedmé kapitole však ukazují, že toto tradiční dělení, byť je stále běžnou součástí pojednání o teoriích dobrého života, není adekvátní a lze ho odmítnout. Některé teorie – např. hédonismus, jež se tradičně chápou jako teorie subjektivní (dokonce silně subjektivní), lze ve skutečnosti uchopit jako teorie objektivní, zatímco některé teorie objektivní můžeme chápat tak, že zahrnují subjektivní komponenty (např. identifikaci subjektů welfare s objektivními hodnotami).

Ve čtvrté kapitole se již zaměřuji na konkrétní teorie welfare a jejich vztah k dobrému životu. Má základní argumentační strategie je následující: utilitarismus představuje kombinaci konsekencialismu a nějaké teorie dobrého života. Pakliže nesouhlasíme s některými závěry odvozenými v rámci určité utilitaristické etiky (např. ohledně eutanazie), máme několik možností. Můžeme ukázat, že příslušná teorie welfare je chybná (deskriptivně neadekvátní), lze také poukázat na

problémy spojené s vlastním konsekvenčialismem, nebo se zaměříme na příslušnou formu utilitarismu jako celku a odvodíme nějaké normativní závěry, jež se zdají jen obtížně přijatelné. Důležitou součástí čtvrté kapitoly je i představení deprivační koncepce špatnosti smrti a jejího vztahu k prudenciální rozumnosti žádosti o smrt a morální přípustnosti eutanazie.

Pátá kapitola se zaměřuje na jednu z výše zmíněných strategií. Kombinací hédonismu jako teorie dobrého života a konsekvenčialismu dostaneme hédonistický utilitarismus. Podaří-li se nám tedy zpochybnit alespoň jednu složku této varianty utilitarismu, zpochybníme celou tuto etickou teorii. Ukazují zde několik neúspěšných strategií namířených proti hédonismu, podrobně diskutuji známý myšlenkový scénář amerického filosofa Nozicka se zkušenostním strojem a posléze předkládám dva argumenty, jež považuji za přesvědčivě vyvracející hédonismus jako teorii dobrého života. Pro úplnost stručně představuji také postojový hédonismus Freda Feldmana a kriticky se s ním vyrovnávám.

V šesté kapitole se věnuji nejznámější alternativě vůči hédonismu, preferencialismu či teorii splněné touhy, jež zřejmě patří mezi nejvíce zastávané teorie dobrého života a společně s hédonismem se tradičně charakterizuje jako teorie (slabě) subjektivní. Spojením preferencialismu a konsekvenčialismu dostaneme preferenční utilitarismus, mezi jehož zastánce dlouhá léta patřil australský filosof Peter Singer. Podrobně proto analyzuji jeho obhajobu morální přípustnosti eutanazie. Závěr kapitoly představuje několik nejdůležitějších námitek proti preferencialismu, jež společně ukazují, že se jedná o chybnou teorii dobrého života.

Šestá kapitola představuje hlavní teoretický *locus* mé argumentace proti přípustnosti eutanazie. Vycházím zde z objektivní teorie welfare, která mezi základní lidské hodnoty umožňující plnohodnotný lidský rozvoj či rozkvet klade lidský život. Vyrovnávám se s několika námitkami proti této teorii a snažím se ukázat, že pokud se při konstrukci morálních teorií a odvozování jejich obsahu opíráme o povahu základních prudenciálních hodnot (jež nazývám základními dobry), musíme se vzdát představy o jejich souměřitelnosti a možnosti ma-

ximalizace dobra. Výsledkem je předložení základních kontur etické teorie, jež maximalizaci dobra nahrazuje respektem k základním dob-
rům v lidském jednání. Odtud vyplývá i sekulární verze posvátnosti
lidského života, podle níž je nepřipustné ukončit nevinný lidský život.

Osmá kapitola objasňuje definici a kritéria smrti. Třebaže se dnes prakticky všeobecně přijímá, že smrt lidských jedinců je možné určit prostřednictvím dvou nezávislých kritérií, tradičního oběhového a relativně nedávno zavedeného mozkového, druhé z těchto kritérií není ve skutečnosti adekvátní. Důsledkem jeho neadekvátnosti je fakt, že mnohé organismy prohlášené za mrtvé na základě mozkového kritéria smrti jsou ve skutečnosti biologicky živé. Druhá část kapitoly se věnuje problému osobní identity a persistence v čase a pokouší se hájit animalismus, tj. představu, že naše identita není určena žádnými psychologickými fakty. Nemá proto smysl rozlišovat mezi dvěma významy smrti, jedním biologickým a druhým osobním, a tvrdit, že mohou nastat situace, kdy lidská osoba zemře, zatímco biologický organismus, s nímž po určitou dobu prostorově koincidovala, nadále žije.

Devátá a desátá kapitola jsou opět teoretické, nicméně velmi důležité. Častou argumentační strategií zastánců eutanazie je i) popření deskriptivní relevance rozdílu mezi zabitím a ponecháním zemřít, ii) popření morální relevance mezi těmito kategoriemi jednání. Odtud je to jen krůček k tvrzení, že současná lékařská praxe není konzistentní, když umožňuje nezahájení či ukončení život udržující léčby a současně odmítá přípustnost aktivní eutanazie. V deváté kapitole se nejdříve pokouším ukázat, že deskriptivní rozlišení mezi zabitím (obecně působením újmy) a připuštěním smrti (obecně připuštěním újmy) je korektní, že je tedy možné jasně vymezit tyto dvě kategorie jednání. Kategorii připuštění smrti posléze aplikuji na případy nezahájení, a především ukončení život udržující léčby. Jsou-li mé úvahy korektní, potom ve hře není pouze deskripce dvou kategorií jednání, ale také důležité normativní faktory. Desátá kapitola navazuje na předchozí a na rozlišení mezi zabitím a připuštěním smrti. Kriticky zde hodnotím snahy některých filosofů popřít morální relevanci této distinkce. Nemyslím si, že bych přesvědčil například zastávce utilitarismu, nicméně pokud relevanci této distinkce popřeme, musíme

se vzdát představy, že naše životy jsou skutečně naše. Namísto toho budeme vydáni všanc nevytěsnitelnému morálnímu požadavku odevdat své životy snaze o minimalizaci újmy, ať k ní dochází jakkoli.

V jedenácté kapitole se zaměřuji na několik vybraných argumentů ve prospěch morální přípustnosti eutanazie. Zvolil jsem si pouze tři, jež považuji za velmi důležité: argument z analogie, argument ze soucitu a konečně argument z informovaného souhlasu. Myslím si, že třebaže tyto argumenty mají jistou přesvědčovací sílu, v konečném důsledku nejsou úspěšné. Opírám se především o to, že pokud nám utrpení jiných poskytuje silné morální důvody k jednání, měli bychom volit takovou formu, která je morálně nejméně problematická. Vzhledem k tomu, že paliativní sedace efektivně řeší problém utrpení a je (jak ukazuji v třinácté kapitole) méně problematická, měli bychom ji preferovat před eutanazií.

Argument kluzkým svahem zaznívá z úst odpůrců legalizace eutanazie velmi často. Je však poměrně frustrující číst či slyšet stále dokola úvahy, či dokonce kategorická tvrzení o tom, že praxe v některých zemích, jež eutanazii umožňují (Nizozemsko, Belgie), sklouzává k nepřijatelným důsledkům, aniž by tyto důsledky byly přesvědčivě prokázány. Byť je tedy má kniha o argumentech proti eutanazii, zdálo se mi vhodné podrobně analyzovat argumenty kluzkým svahem a ukázat jejich nekorektnost. Nemyslím si, že argumentace kluzkým svahem je přínosná, a domnívám se, že její zastánci by se měli zaměřit na jiné způsoby popření morální přípustnosti eutanazie.

Poslední, třináctá kapitola, se věnuje paliativní sedaci jako morálně přípustné alternativě eutanazie. Nejdříve vysvětluji sám pojem paliativní sedace a představuji její formy. Jádrem kapitoly jsou však námitky, jež se někdy proti paliativní sedaci vznášejí. Snažil jsem se na všechny relevantní námitky odpovědět. Pokud jsem byl korektní, potom třináctá kapitola korunuje a uzavírá mou snahu. Odpůrcům eutanazie se někdy vyčítá, že chtějí pacienta ponechat napospas jeho bolesti a utrpení. A nelze popřít, že utrpení druhých poskytuje silné morální důvody k jednání. Jsou-li však mé úvahy správné, potom je tato námitka lichá: paliativní sedace není morálně ekvivalentní eutanazii a nabízí adekvátní reakci na toto utrpení.

Asi není úplně obvyklé, že autor v předmluvě vyjadřuje nespokojenost se svou knihou. Bohužel tak však musím učinit a pokusím se vysvětlit své důvody.

Jak jsem již v tomto úvodu napsal, nejsem radikálním odpůrcem eutanazie, byť jsem jím po dlouhou dobu byl. V jistém smyslu transformativní bylo mé setkání s jednou lékařkou trpící vážnou formou roztroušené sklerózy. Lékařka bojovala o možnost zemřít z rukou lékaře, až přijde čas, kdy již ve své stavu nebude schopná dále žít. Když jsem tu klidnou a věcnou paní poslouchal, něco zásadního se ve mně zlomilo. Následné rozhovory s lékaři, s nimiž mám to štěstí se potkávat již několik let, a osudy některých dalších pacientů ve mně prohloubily pocit, že eutanazie by legalizována být měla. Tento pocit se mi nepodařilo zcela převést do explicitní roviny etické argumentace. Drtivá většina argumentů ve prospěch eutanazie mě nijak neuspokojuje a považuji je za chybné či nedostatečně silné (tj. domnívám se, že prokazují slabší tezi, než jakou dle jejich zastánců podporuje). Na druhou stranu, podobně mě neuspokojuje většina argumentů proti morální přípustnosti eutanazie. Ostatně to byl důvod, proč jsem se vydal poněkud jinou cestou a učinil jsem jádrem svých úvah welfare či dobrý život. Nezpochybňuji svou vlastní argumentaci; jistě není bezchybná a poskytne dost prostoru pro konstruktivní kritiku. V zásadě ji ale považuji za korektní. Právě fakt, že se mi ani během psaní této knihy nepodařilo najít soulad mezi tím pocitem, že eutanazie by legální být měla, a rozumovou složkou mé osoby, je důvodem oné nespokojenosti.

Druhý důvod nespokojenosti je jiné povahy. Když jsem si dělal rozvrh knihy, plánoval jsem výrazně kratší rukopis. Čím více jsem se však nořil do současné diskuse, tím více mi bylo jasné, že to nebude možné. Nicméně každou knihu je nutné někdy dokončit a odevzdat; termíny odevzdání mé byly jasně dány. Nemohl jsem tedy dostat svému nutkání napsat knihu ještě delší, doplnit některé mezery, jež v ní zůstávají. Velký dluh cítím například v případě deprivace konceptu špatnosti smrti. Nedostatek času a prostoru mi nedovolil věnovat se této teorii podrobněji a představit také alternativní koncepte. Zcela jsem se vyhnul také některým kritickým hlasům, jež tuto teorii zpo-

chybňují. Považuji to za velký dluh, o němž zatím nevím, zda mi bude dáno ho někdy splatit.

Konečně poslední důvod mé nespokojenosti je obecnější povahy. Během přemýšlení o eutanazii, ale i jiných problémech současné aplikované etiky, jsem si začal uvědomovat, že nástroje, jež etika využívá k obhajobě svých tezí, nejsou příliš adekvátní. Příkladem může být sám pojem deskriptivní adekvátnosti teorií dobrého života či metoda srovnávání normativních závěrů s dobře zváženými morálními intuicemi. Bohužel, lepší metodu neznám, nezbylo mi tedy nic jiného než se jí držet.

Po dlouhém zvažování jsem ze svých úvah zcela vypustil lidskou důstojnost. Jedná se o důležitý hodnotící pojem s deontickým obsahem, který by si však zasloužil jednu dlouhou kapitolu. Třebaže je důstojnost úhelným kamenem celé řady lidskoprávních dokumentů a nepřeborného množství etických směrnic a doporučení a třebaže se s důstojností setkáváme i v diskusích o eutanazii, kloním se spíše ke skeptikům. Ti se domnívají, že důstojnost je pojmem zcela zbytečným a všechny výroky o lidské důstojnosti je možné redukovat na výroky o lidské autonomii či zájmech. Důstojnost je navíc používána jako zaklínadlo, jež může podpořit libovolné normativní závěry. Není divu, že se na ni odvolávají zastánci, stejně jako odpůrci eutanazie. Dokud nebudeme disponovat jasnými pravidly, díky nimž můžeme z pojmu důstojnosti odvozovat konkrétní normativní závěry, je dle mého názoru lepší se tohoto pojmu zcela vzdát. Vzhledem k tomu, že odůvodnění tohoto skeptického závěru by vyžadovalo mnoho stránek analýz, a vzhledem k tomu, že konečný výsledek těchto analýz by nijak výrazně nepřispěl k mým úvahám, rozhodl jsem se ho vypustit.

Během let, kdy jsem o etice eutanazie přemýšlel, jsem měl to štěstí, že jsem na to nebyl sám. Zvláště obohacující pro mě byly diskuse s kolegy z Ústavu státu a práva AV ČR Tomášem Doležalem, Tomášem Sobkem, Michalem Šejvlem, a především Adamem Doležalem. Adam miluje diskuse stejně jako červené víno a ani jednoho jsme nikdy neměli nedostatek. Za mnohé děkuji také Tomáši Hříbkovi z Filosofického ústavu AV ČR a Josefu Kuřeti z Lékařské fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Vášeň pro diskusi nechybí ani Janu Payne-

mu, před nímž jsem mnohdy musel své myšlenky obhajovat. Heleně Haškovcové děkuji za zájem o mou práci i akademickou kariéru i za vstřícnost, již mi vždy projevovala. Zvláštní poděkování patří lékařům, díky nimž jsem se před lety začal učit nahlížet na problémy současné bioetiky jejich očima a v celé klinické komplexnosti. Jedná se především o Kateřinu Rusinovou, Ondřeje Kopeckého a Ondřeje Slámu, v neposlední řadě také Pavla Ševčíka.

Největším poděkováním jsem povinován své přítelkyni Aleně, která ani jednou za celou dobu, kdy jsem tuto knihu psal a ona se musela brodit stohy knih a článků rozsetých po celém bytě, neztratila svou trpělivost a laskavost.